

МОВНЕ МОДЕЛЮВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Алпатова О.В.

кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри мовної підготовки 1 ННІ ЦМО
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Агібалова Т.М.

кандидат філологічних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Харківського інституту фінансів
Київського національного торговельно-економічного університету

СТРАТЕГІЯ МОВНОГО МОДЕЛЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВНОГО ІДЕАЛУ

Анотація. Стаття визначає стратегію мовного моделювання національного виховного ідеалу. Автори простежують аспекти педагогічних ідей, що актуалізовані в роботах діячів культури й науки на різних етапах становлення української традиції. Цінність роботи полягає в усебічній оцінці виховання як загальнолюдської категорії і його уніфікації на національному українському ґрунті, що підтверджено мовним матеріалом.

Abstract. The article defines a language modeling strategy of the national upbringing ideal. The authors trace the features of pedagogical ideas that have been actualized in the works of culture and science researchers at various stages of the formation of the Ukrainian tradition. The value of the article refers to a comprehensive assessment of upbringing as a universal category and its unification on the national Ukrainian ground, that is confirmed on the basis of language material.

Ключові слова: виховання, національний виховний ідеал, принципи, цінності, паремія, прислів'я, приказка.

Key words: upbringing, national upbringing ideal, principles, values, paremia, proverb, adage.

Виховання виникло разом із появою людського суспільства. Г. Корнетов пов'язує його виникнення із часами існування хабілісів, які мешкали на Землі близько 2,5 млн. років тому, оскільки в них спостерігаються перші соціальні якості — виготовлення кам'яних знарядь — проявів матеріальної культури, яку було необхідно передавати наступним поколінням. На думку дослідника, «поява перших знарядь змінила систему життєдіяльності предків людини, у тому числі й характер турботи про дітей» [7, 20]. Пізніше, з появою ритуальної форми існування, зароджуються соціальні стереотипи поведінки в цілому. Це доводить залежність змісту виховання від культурних і світоглядних традицій народу.

Розвиток виховання пов'язують не тільки з розвитком суспільства, але і з динамікою психіки індивідуума. Зародження мови переводить виховання на цілком інший рівень, оскільки змінюються не тільки механізми форм спілкування, але й соціальний тип взаємодії між тими, хто передавав досвід, і тими, хто його набував.

Актуальність цієї розвідки обумовлена потребою аналізу мовних уявлень про виховання й національний виховний ідеал, що сприятиме більш ґрунтовному дослідженню принципів взаємозв'язку національної мовної культури з виховним процесом загалом.

Мета розвідки — усебічний аналіз і визначення стратегій мовного

моделювання національного виховного ідеалу.

Виховання було спрямоване на вироблення вмінь і навичок, передачу знань про норми й цінності, прийняті в колективі. Для хлопчиків і дівчат зміст виховання не був ідентичним, оскільки надалі їхня діяльність (соціальна роль) відрізнялася. Виховання дітей обох статей до семи років мало спільні риси. Так, у вихованні дитини з перших днів життя й до 2 років («баяння») значна роль належала спілкуванню з матір'ю й колисковим пісням. Виховання 3–4-річної дитини називали «пестуванням». У цей час виховували дитину люди похилого віку, які знайомили вихованця з навколишнім світом, традиціями, віруваннями й найпростішими видами праці [4, 10]. Центральна роль матері в процесі виховання відбилася в прислів'ях і приказках: *Нема батька — півсироти, нема матері — сирота повна; Біля рідної матки добре дитятку; Материна молитва з дна моря рятує; Нема у світі цвіту цвітнішого, як маківочки, нема ж і роду ріднішого матіночки.*

Із п'ятирічного віку дитину потроху залучали до трудової діяльності [3, 148], що зафіксовано в пареміях: *Ледача та дитина, котрої батько не вчив; Коли дитини не навчиш у пелюшках, то не навчиш і в подушках.*

Увесь цей час старанно виховувалися не тільки трудові, але й моральні якості дитини. Так, «на допомогу батькам і дітям у формі прислів'їв і приказок народною педагогікою було розроблено систему правил — настанов, які були усними підручниками морального виховання» [1, 16–20].

Поява християнства на теренах України суттєво змінила виховання. Релігія стала особливою умовою формування світогляду й моральних якостей дитини, що спричиняє видозміни у виховному ідеалі, а значить — певної змістової частини виховного процесу. На початку XI ст. основним завданням виховання стає завдання «поширювати в народі думку Христову, виховувати її [дитину] в дусі християнської моралі» [2, 110]. Основними рисами Євангельського ідеалу людини були віра в Бога, відданість його волі, любов до Бога й до ближнього, смиренність, правдивість, любов до Церкви Божої, пошана до старших і батьків. У цей час значної ролі набуває церква як інститут виховання.

Соціально-політичні умови життя українців вимагали виховання в дітях не тільки трудових, інтелектуальних навичок, релігійності, але й патріотизму, що відбилася в приказках і прислів'ях: *Без Батьківщини немає людини; Жить — Вітчизні служити; На Батьківщині й шкоринка — пиріг; Батьківщина — мати, умій за неї постояти* і т.п.

Г. Ващенко зауважує, що події жовтня 1917 року змінили зміст виховання: зникає традиція ходити на прощі до монастиря чи в церкву; знижується повага до батьків і старших, яким «перестали цілувати при зустрічі руку»; занепадають обряди, що супроводжували роботу на землі; з'являються випадки хуліганства; мова набуває «сороміцької московської лайки» тощо [2]. Таким чином, події початку XX ст. змінили вектори виховання, що трансформувало і самий виховний ідеал. Хоча, безумовно, ця зміна суспільно-політичних відносин зробила процес виховання більш організованим. У цей час з'являються освітні заклади, які дають людям первинну і профілізовану освіту, а виховання починає проводитися на ідеологічній основі, що, до речі, відбивається й у прислів'ях і приказках: *Дорогою*

Леніна йти — щастя й славу знайти; Тесть — інженер, зять — комбайнер, дочка — знатна ланкова — от і сім'я нова; В СРСР жити — не тужити, в колгоспі працювати — горя не знати тощо.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства спостерігаємо переосмислення попереднього досвіду й відродження національно-культурних цінностей, що зафіксовано в роботах із народної педагогіки. Нинішні дослідники намагаються відшукати і впровадити у процес виховання такі ідеї, які б об'єднали український народ у націю, що має спільну мету, яка (мета) репрезентує не народний, а національний виховний ідеал. У «Концепції національного виховання» зазначено зокрема, що «національне виховання — це система поглядів, переконань, ідеалів, традицій, звичаїв, створена впродовж віків українським народом і покликана формувати світоглядні позиції та ціннісні орієнтири молоді, яка реалізується через комплекс відповідних заходів» [6, 120].

Розробниками й упроваджувачами ідеї національного виховання були представники української педагогічної думки М. Грушевський, М. Драгоманов, І. Огієнко, С. Русова, Леся Українка, І. Франко, Т. Шевченко, слідом за якими і ми вважаємо рідну мову, національні свята, обряди, християнські цінності українців, прищеплення любові до свого народу, фольклору, традицій основою виховного процесу.

Звертаючись до питання національного виховання, ми говоримо про унікальне явище, що не обмежується взаємодією вихователя й вихованця. Роль вихователя виконує весь історичний процес, усі надбання: культурні, літературні, духовні, фізичні, суспільні, соціальні тощо.

Принципи національного виховання є фундаментальними для розвитку людини, яка є частиною цілого етносу. Виховання є базовою категорією педагогіки, яка керується принципами національного виховання й визначає його як «створену на основі принципів національної педагогіки (як народної творчості, так і надбань вітчизняної науки, культури, літератури) систему поглядів, переконань, ідеалів, покликаних формувати світоглядну свідомість і ціннісні орієнтації дітей і учнівської молоді; виховання дітей і учнівської молоді на культурно-історичному досвіді рідного народу, його традиціях, звичаях і обрядах, багатовіковій виховній традиції, духовності» [5, 568].

Незважаючи на схожість педагогічних систем, кожна європейська країна має власну мету і засоби її досягнення. Саме виховання є найважливішим джерелом формування особистісних рис громадянина України незалежно від національної приналежності вихованця. Згадуючи послання Т. Шевченка «І мертвим, і живим, і ненародженим...», Г. Ващенко стверджує: «Нація — це своєрідний організм, що, колись народившись, росте й розвивається і при несприятливих життєвих умовах може загинути, себто розчинитись в інших націях» [2, 11]. Тож, ознаками національної приналежності є «спільність крові, спільність території, спільна мова, спільна культура й традиції і свідомість своєї окремоті» [2, 11].

Грунтовне дослідження виховного ідеалу українців знаходимо в роботах В. Яніва й Г. Ващенко [10, 2]. Н. Опанасенко розглядає виховний ідеал і його розвиток в українських діячів «Просвіти» кінця XIX — початку XX ст. Свого часу ідеал національного й родинного виховання вивчали О. Киричук, В. Кузь,

Г. Майборода, Ю. Руденко, З. Сергійчук, В. Скуратівський, М. Стельмахович. Про ідеал цілісного виховання особистості йдеться в розвідках С. Карпенчук. Виховний ідеал як модель процесу формування особистості розглянутий у роботах М. Кухти та ін.

На виховний ідеал, означений у розвідках Г. Ващенка, спиралося багато сучасних дослідників, які займалися вивченням суміжних проблем. Учений зауважує, що опорою національного виховного ідеалу є загальнолюдські й національні цінності, які є духовними надбаннями українського народу. До загальнолюдських автор відносить закон творення добра й боротьби зі злом, пошук правди, справедливості, визнання ідеалів любові й краси, а носієм усього цього є християнська релігія й мораль, що орієнтує на служіння вищому ідеалові. Зважаючи на те, що людина живе в суспільстві, не варто відокремлювати національні світоглядні позиції, тож виховним ідеалом, на думку Г. Ващенка, стає людина, яка служить «Богові й Батьківщині» [2, 173]. «Традиційний ідеал людини — це не вишивана сорочка, яку можна скинути і все ж таки залишитись українцем. Ідеал людини — це те найкраще, що створив народ у розумінні властивостей людської особовості та її призначення» [2, 103].

Із висловленими положеннями погоджується В. Янів, який досліджує важливість збереження виховного ідеалу в еміграції, оскільки наголошує на особливостях національного виокремлення себе в межах чужої культури. Виховний ідеал, за В. Янівим, не можна відмежовувати від національного й релігійного, оскільки це «впливає з нашої традиції, навіть більше — з нашої вдачі» [10, 808]. Привертає увагу позиція дослідника щодо того, що український національний ідеал «неідеальний». У зв'язку з політичними особливостями країни, що повсякчас перебувала під впливом тієї чи іншої держави, український національний ідеал специфічний: «Ідеться про такий виховний ідеал, який, рухаючись із вдачею народу й дбаючи про те, щоб утримати в загальних рисах вдачу народу (необхідну для збереження духовної самобутності), указував би одночасно, як виховну мету, скріплення національних прикмет із рівночасним послаблюванням національних хиб» [10, 810].

М. Стельмахович визначає виховним ідеалом «гармонійно і всебічно розвинену особу українця з багатогранними знаннями, глибокою національною свідомістю, високими інтелектуально-творчими, духовно-моральними й естетичними якостями, патріотичними почуттями та працьовитістю» [9, 6].

Таким чином, виховний ідеал — це модель людини, що служить народу, Батьківщині й Богові, виокремлює себе серед інших націй, послуговується загальнолюдськими цінностями, знає й поважає власну національну культуру.

Метою національного виховання є «набуття молодими громадянами <...> соціального досвіду, готовності до виконання громадянських і конституційних обов'язків, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування особистісних рис громадянина Української держави, фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, інтелектуальної, правової, трудової, екологічної культури» [8].

Сімейні принципи є провідними для національного виховання. Традиційним для українців є створення сім'ї, в основі якої почуття симпатії й кохання, а не

прагнення до задоволення фізіологічних чи матеріальних потреб, що реалізовано в казках, піснях, прислів'ях: *Сватай ту, яку сам хочеш, а не ту, яка за тебе йде; Не з багатством жити, а з людиною; Ожениться — не напасть, та щоб, женившись, не пропасть.*

Як зазначають дослідники, «християнство на Україні, як і скрізь, набувало національних форм. Абсолютна Євангельська істина сприймалась українським народом відповідно до його психічних властивостей, історії й побуту, що відбилось на релігійних обрядах, моралі і на виховному ідеалі» [2; 108]. Тож релігійний компонент є важливим для національного виховання. Основними рисами його виступає віра в Бога, відданість його волі, любов до Бога й ближнього, смиренність, чесність, любов до церкви, пошана до старших і батьків та інші компоненти християнської моралі: *Якби не Бог — хто б нам помог; Без Божої волі і волос з голови не впаде і т.п.* У системі моральних цінностей українців важливе місце відведене патріотичності: *Рідний край — земний рай; Краще на своїй стороні кістками лягти, ніж на чужині слави натягти.*

Український народ упродовж свого розвитку демонструє велику любов до освіти, повагу до кмітливості й прагнення здобувати нові знання: *Учений іде, а неук слідом спотикається; Хто грамоти вміє, той краще сіє; Не кажи — не вмію, а кажи — навчусь.*

Розвиток релігійності, християнської моралі, працелюбності, розумових здібностей, поваги до старших, піклування про родину, патріотизм, піднесення культурно-мистецьких надбань українців є провідними компонентами виховного ідеалу та формують основну ідею національного виховання — навчити дитину бути людиною.

Національне виховання має подібну структуру з реалізацією виховання в науковому обігу, але слугує базою для останнього. Формування дитини відповідно до принципів національного виховання як частини нації, донесення до вихованця культурних й історичних надбань власного народу в поєднанні зі світовими набутками є надзвичайно важливими для самоусвідомлення дитиною себе як частини етносу і для збереження нації в цілому, що віками відбивалося й відбиватиметься в мові народу.

Література

1. Арапов О.В. Общая характеристика процесса воспитания детей в период Киевской руси / О. В. Арапов // Актуальные вопросы современной педагогики: [материалы V междунар. науч. конф.] — Уфа: Лето, 2014. — С. 16–20.
2. Ващенко Г. Виховний ідеал / Г. Ващенко. — Полтава: ред. газ. «Полтавський вісник», 1994. — С. 33.
3. Грушевський М. Дитина у звичаях і віруваннях українського народу / М. Грушевський. — К.: Либідь, 2007. — 256 с.
4. Добровольский Д.О. Национально-культурная специфика во фразеологии / Д. О. Добровольский // Вопр. языкознания. — 1998. — №6. — С. 48–57.
5. Енциклопедія освіти / АПН України; голов. ред. В. Г. Кремень. — К.: Юрінком Інтер, 2008. — 1036 с.
6. Концепція національно-патріотичного виховання молоді. — МОНУ: [сайт].

— Текст. дані (станом на: 27.10.2009). — Режим доступу: <http://osvita.ua/legislation/other/5397/>.

7. Корнетов Г.Б. История педагогики за рубежом с древнейших времен до начала XXI века: [монография] / Г. Б. Корнетов. — М.: АСОУ, 2013. — 436 с.

8. Краснобаєва-Чорна Ж.В. Ідеографічна класифікація фразеологічних одиниць у словнику фразеологічних термінів сучасної української мови / Ж. В. Краснобаєва-Чорна // Лінгвістичні студії. — 2011. — Вип. 22. — С. 289–298.

9. Стельмахович М. Народна педагогіка / М. Стельмахович. — К.: Радянська школа, 1985. — 310 с.

10. Янів В. Українська вдача і наш виховний ідеал / В. Янів // Визвольний шлях. — 1969. — №7–8. — С. 806–816.

УДК 811.111

Артеменко А.І.

старший викладач кафедри іноземних мов факультету маркетингу

Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

ІНТЕНСИФІКАТОРИ ПЕРЕПИТУВАНЬ В АНГЛІЙСЬКОМУ ТА УКРАЇНСЬКОМУ ДИСКУРСАХ В МІЖКУЛЬТУРНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

Міжкультурна комунікація — це необхідність для сучасного людства. Усім відомо, що існує вербальна і невербальна комунікація. Вербальна, тобто словесна комунікація, притаманна тільки людям. Вербальна комунікація морфологічного наповнення не є актуальною на сучасному етапі розвитку культурних комунікацій. У процесі комунікації мовці повинні враховувати прагматику дискурсу. Прагматизм притаманний дискурсам різних мов. Зазначимо, що він також притаманний англійському та українському дискурсам. У дискурсах міжкультурних комунікацій вживаються різні прагматичні засоби. Одним із прагматичних засобів є перепитування. Перепитування як особливий тип висловлювань актуалізується в процесі міжкультурної комунікації з різною інтенсивністю. Ця особливість перепитувань зумовлена насамперед тим, що під час культурної комунікації мовці не лише передають і отримують певну інформацію, але і впливають один на одного з різною інтенсивністю. Вказаний вплив здійснюється завдяки постійній зміні експресивності перепитувань, яка досягається за рахунок варіювання інтенсивності їхньої вимови. Для підсилення комунікативної значущості перепитувань мовець змушений інтенсифікувати їх. Питання інтенсифікації перепитувань, їх ролі і місця в дискурсі міжкультурної комунікації ще остаточно недосліджене.

Зазначимо, що проблема засобів вираження категорії інтенсивності досліджується багатьма лінгвістами. Проте, до цього часу не спостерігається чіткого кореспондування понять «інтенсивність» та «інтенсифікація». Підкреслимо, що під інтенсивністю іноді розуміється напруга ознаки різного ступеня. У різних семантичних полях відбувається підвищення чи послаблення інтенсивності відмінних за своїм характером ознак. Інтенсифікація ж у